

ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНО-РЕЛІГІЙНОГО РУХУ В ЕТНОКУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ 1920—1930-х рр.

Роман ЧМЕЛИК
доктор історичних наук,
старший науковий співробітник,
директор Львівського історичного музею,
пл. Ринок, 6, 79000, м. Львів, Україна

**Рецензія на книгу: Дяків В.М.
Народно-релігійний рух в етнокulturі
українців (20—30-ті роки ХХ ст.).
Київ: Науково-виробниче підприємство
«Видавництво «Наукова думка»
НАН України», 2019. 200 с.**

Нещодавно у рамках проекту «Наукова книга» за Кошти Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України» побачила світ книга львівського дослідника Володимира Дяківа «Народно-релігійний рух в етнокulturі українців (20—30-ті роки ХХ ст.)» (Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2019. 200 с.). Автор уже відомий в колах фольклористів та етнологів своїми попередніми працями, зокрема монографією «Фольклор чудес» у підрадянській Україні 1920-х років» (Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008, 256 с.), упорядницькою книгою «Степан Куриляк. Моє село (Тур'є Буського району на Львівщині)» (наукова апробація і «Вступне слово» Р. Кирчіва; упорядкування, вступ «Від упорядника», підготовка текстів і примітки В. Дяківа) та низкою інших праць. Отже, монографія «Народно-релігійний рух в етнокulturі українців (20—30-ті роки ХХ ст.)» (Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2019. 200 с.) вже третя книга з доробку В. Дяківа. Показово, що науковим редактором цієї книги, як і попередніх праць В. Дяківа, є його Вчитель, відомий вчений, професор, доктор філологічних наук, на жаль, покійний уже Роман Федорович Кирчів, який всіляко підтримував дослідження свого учня.

Праця є першим узагальнюючим науковим дослідженням місця та значення народно-релігійного руху в етнокulturі українців періоду 1920—1930 рр. Проблеми функціонування своєрідних форм народної релігійності українців у сучасній етнологічній науці ще й досі залишаються мало й недостатньо дослідженими. Відображення релігійних уявлень і форм постійно змінюються, та найдинамічніше ці зміни простежуються у ХХ ст. І хоч окремі складові духовної культури українців з цього погляду уже мають вагомі дослідження в українській етнології, водночас питання функціонування, ролі народно-релігійного руху в етнокulturі українців досліджено недостатньо, і тим більше немає комплексних наукових праць, присвячених народно-релігійним рухам та пов'язаним з ними іншим формам народної релігійності населення України чи хоча б певного історико-етнографічного регіону. Все це значною мірою визначило актуальність і наукову новачієність монографії.

В.М. Дяків зробив вагомі кроки по шляху до розв'язання важливої і складної наукової проблеми,

застановившись над розкриттям специфіки сприйняття суті певних подій і явищ, процесів структування компонентів профанного та сакрального, їхньому симбіозі та взаємоперетворенню. А такий симбіоз компонентів та механізмів профанного і сакрального в духовній культурі українців — важлива теоретична проблема, остаточно ще не розв'язана сучасною етнологією.

Окреслена тема вимагає широкого охоплення матеріалу, а також глибокого проникнення у тогочасний етнокультурний процес, що вимагає від виконавця неабиякої критичності й аналітичності мислення. Примітною ознакою даної монографії є її інтеграційний характер, дослідження охоплює крім етнологічного, ще й фольклористичний, суспільно-історичний та інші аспекти. Відрадно, що автор не розгубився й не заплутався у всіх цих напрямках, сферах й аспектах дослідження, а оперує ними відповідно до поставленої перед собою мети. Домінантним є етнологічний аспект дослідження, йому й приділяється основна увага, всі інші є допоміжними, вміло використовуються у тій мірі, якої потрібно для всестороннього етнологічного аналізу такого своєрідного культурного явища як народно-релігійний рух 1920—1930-х років.

Успіхи автора є закономірними, бо спираються на відповідне підґрунтя, адже він відповідально поставився до праці, належно опрацював теоретичну і методичну літературу, добре володіє категоріальною базою сучасної народознавчої науки. Наступне, що заслуговує на похвалу у даній роботі, то це опертя дослідника на обширний фактичний матеріал, друковані видання, навіть раритетні. Проте основний корпус становлять численні архівні матеріали, а також власні польові записи із багатьох населених пунктів України.

З тексту дослідження видно, що весь цей фактаж несе на собі відповідне функціональне навантаження, весь він залучений до аналітичного осмислення, завжди доречно використовується для мотивування й ілюстрування певних міркувань і суджень.

Ґрунтовне володіння теоретичною й фактологічною базою дало змогу Володимирі Дяківу проникнути у специфіку етнокультурного процесу в Україні 1920—1930-х рр., різноаспектно дослідити таке своєрідне явище, як народно-релігійний рух у всій повноті його проявів.

Монографія має чітку й логічну структуру й архітектоніку, яка оптимально спрямована на послідовне й ґрунтовне розкриття теми, виконання поставлених завдань. Складається вона зі вступу, трьох розділів і висновків.

У першому за своєю специфікою історіографічному розділі у хронологічному порядку осмислено праці попередників на тему народної релігійності в українській традиції. Звернено увагу на пов'язаність тих чи інших уявлень, вірувань, звичаєво-обрядових дійств з історичними реаліями свого часу.

У двох наступних розділах зроблено всесторонній аналіз форм народної релігійності. При цьому спочатку розглянуто суспільно-політичні умови і духовну атмосферу, у яких виникав і функціонував народно-релігійний рух. Зазначено, що політичний механізм радянської влади щодо релігії та віруючих формувався у застінках політичної поліції й опирався на беззаконні репресивні дії. Далі автор досліджує обширний матеріал зазначеної теми: вміло визначає й аналізує особливості виникнення, побутування, синхронного й діахронного поширення виявів народної релігійності, їхньої трансформації й дифузії. Усе це дало можливість досить виразно розкрити специфіку виникнення, динаміки та функціонування аналізованих форм народної релігійності.

У висновках автор, серед іншого, справедливо констатує, що досліджуваний народно-релігійний

рух — це адекватна ідейно-художня реакція народу на тогочасну московсько-більшовицьку окупацію України, своєрідний протест проти духовного й фізичного гніту.

Для зручності при користуванні монографією автор підготував розгорнуту англійськомовну анотацію, перелік використаних джерел та літератури, а також — і відповідний іменний покажчик.

Прикметно, що головним предметом дослідження у монографії став матеріал, який територіально пов'язаний з Україною в умовах більшовицької окупації. Хоча матеріали з інших українських (і не лише) територій, та й інших часових періодів, також долучаються до аналітичного розгляду. Ця думка прочитується вже в анотації до книги, а також і у відповідних структурних частинах монографії (вступ, розділи, висновки). Це й зрозуміло, враховуючи особливості суспільно-історичних подій, що відбувалися в підрадянській Україні у 1920—1930 роках. Водночас, на нашу думку, ширше залучення до аналітичного розгляду матеріалів з інших українських територій, яке, у свою чергу, неминуче привело б і до відповідного розширення хронологічних рамок ро-

боти (скажімо, до першої половини, а то й цілого ХХ століття) і джерельної бази, послужило б тільки на користь монографії. Як і підготовка та публікація збірника пов'язаних з цією темою фольклорно-етнографічних матеріалів. Але ці зауваги аж ніяк не применшують значення монографії Володимира Дяківа, а навпаки — свідчать про її важливість і перспективність дослідження теми релігійних рухів та інших форм народної релігійності українців.

В загальному монографічне дослідження Володимира Дяківа «Народно-релігійний рух в етнокulturі українців (20—30 рр. ХХ ст.)» виконане на належному науковому рівні і вносить в етнологію вагомий результат, має важливе теоретичне значення, є новим словом у науці і, безсумнівно, викличе чималий резонанс як серед науковців, так і широкого читацького кола.

Монографія Володимира Дяківа, без сумніву, буде цікавою і корисною для фахівців, зокрема істориків, етнографів, культурологів, філологів, фольклористів, педагогів, студентів, а також для широкої читацької аудиторії — усіх, хто цікавиться українською культурою.